

DEPĂNĂND AMINTIRI

Impotriva uitării

ROMÂNIA mea COMUNISTĂ

Traducere din limba franceză de Doina Jela

EDITURA VREMEA
BUCUREȘTI
2018

CUPRINS

Depășind amintiri	
Împotriva uitării.....	5
Vânt din Est	6
Cazul românesc: produs al propagandelor încrucișate	7
Institutul de Limbi Orientale: magia haotică	13
Șocol: Sinaia – august 1967	15
Enigmele anului 1968	
Entuziasm și șoc al deziluziei	24
Ceașescu la balcon, în august 1968: erou sau erou de mucava?	26
Firul roșu al suveranității naționale	31
Înnorații ani șaptezeci	
Cădere de tensiune.....	37
Bărbatul care iubea opera, Vlad Zirra	43
Ceașescu ia cuvântul.....	47
Neliniște	
Ceașescu strânge șuruburile	49
Ecouri ale discursului lui Ceașescu	57
Cuplul se impune.....	62
Scene din viața cotidiană	64
Marii mei prieteni	68
Povestea unei insule...	
Tristețile unui oraș	70
Familia din strada Iorga.....	75
Ipocrizii, urmăriri	77
Îngrădiri	80
Țara se restrânge.....	83
Secrete	83
Marele salt	
Cei buni și cei răi	85
Paul Goma	91

Respect	Militantism și cărți	96
document	Întoarcere la Vaclav Havel.....	101
titlu e	Pe firul poveștii, Paul Goma.....	104
	Umbrele	
bir tr	Cutremur de pământ și greve muncitorești	111
la C	Ocolurile	
clan	Un capitol încheiat, noul periplu	122
de n	Spațiul: cercetări în Statele Unite	130
acc	Gaura neagră	
Q	Ostilități, provocări, propuneri	135
ca p	Disconfort. Cultul personalității	139
	Totalitarismul în ofensivă.....	146
Rap	Vremea surprizelor	
	A fost odată	
	Ioan Talpeș, Larry Watts și... Kurt Treptow.....	155
	Exilul trist și amenințările	161
	Momente rocambolești	168
diu	Schimbarea	
pruc	Semnele	174
	Moscova și București, foileton, roman polițist și la sfârșit o tragedie	178
	Grandoarea și decăderea Ceaușeștilor	185
	Indignare și frică	192
	Între frică, dezgust și fericire.....	197
vin	Încheiere: Iar despre frică, violență și bucurie	
icti	Frica.....	198
fiel	Violența.....	203

DEPĂNÂND AMINTIRI

Împotriva uitării

O călătorie pe firul memoriei, o călătorie interogativă, cu atât mai interogativă cu cât prezentul post-comunist este mai confuz. O provocare, aceea de a-mi regăsi trecutul românesc și de a-l lăsa în urmă, ca să nu mai revin asupra lui. Să închid ușa după mine, despărțindu-mă de amintirea lui.

Am făcut cunoștință cu România lui Ceaușescu în 1967, iar ea continuă să mă obsedeze. Am traversat „frumoșii ani șaiszeci” la București, ca studentă, am observat cum se aluneca spre închiderea cu premeditare a țării în anii șaptezeci, m-am azvârlit în cruciada pentru drepturile omului încă din 1977 și am crezut în cauza aceasta până la căderea regimului, în 1989. Tulburările, incertitudinile și luptele anilor 1990 le-am urmărit ca analist din partea Ministerului Apărării, am fost fascinată de schimbarea la față a unor români cuprinși de elanul integrării în NATO și în Uniunea Europeană, dezolată, dezamăgită de rătăcirea fără obiect a anilor 2000 și, asemenea prietenilor mei români, am intrat fără nicio bucurie, totuși, am intrat în era scepticismului, știind astăzi că fericirea nu mai trece prin politic. Constatând că în România, ca și în alte părți, democrația bate în retragere. Cât despre idealul rupturilor și speranța reclădirilor revoluționare, acestea s-au uzat, apoi s-au năruit odată cu blocul sovietic în 1991 și pare handicapat.

Cercetând ca istoric această Românie de la sfârșitul anilor 1960 până în 1989, încerc încă să aflu și să înțeleg taina longevității acestui comunism naționalist, să identific factorii care l-au condus spre o cădere sângeroasă, în straniile zile ale lui decembrie 1989, amestec de frică, bucurie frenetică și manipulare. Aș vrea să sesizez cauzele dezamăgirii prezente, alcătuită

din cinism dominant sau din deriziune. Deși au intrat într-un context global, românii sunt legați ca toate statele-națiune din lume de o traiectorie specifică, de o identitate. Memoria locurilor, a oamenilor, mărturiilor, poveștilor și confidențelor lor mă luminează slab, ca o lumânare. În ciuda unui prezent de o veselă tristețe, imaginația își permite erupții de nostalgie, ficțiune, fantezie. Și totuși, muzica limbii române cu acutele și siflantele ei nu mă mișcă, până mă așez pe terasa unei cafenele din Chișinău, capitala Republicii Moldova, unde consumatorii de la masa vecină vorbesc o limbă română înmuiată de accente rusești care mă emoționează. Aici, la Chișinău, capitala unei republici ex-sovietice cu identitate multiplă care-și afirmă suveranitatea, am regăsit rațiunea uitată, ocultată a opțiunii mele pentru studii românești, în 1966. O alegere individuală de studentă care, specializându-se în istorie contemporană, nu se poate sustrage valurilor conjuncturii politice și ideologice a mediului și a educației sale franceze.

Vânt din Est

Orice am spune și orice am face și oricât ne-am preface, nimeni nu scapă în totalitate ambianței timpului său. Opțiunea mea pentru studiile românești este legată de climatul anti-american, de anti-imperialismul tinereții mele și de deschiderea către Est hotărâtă de președintele de Gaulle.

Eliberat de povara războiului din Algeria în 1962, de Gaulle se dedică construcției europene, o Europă a reconcilierii franco-germane și a dialogului cu URSS și cu țările blocului sovietic: a fost modalitatea prin care a încercat de Gaulle să depășească fractura produsă la Ialta în februarie 1945. Mitul împărțirii lumii între cei trei mari decidenți Roosevelt, Churchill și Stalin, la Ialta, este larg răspândit în a V-a Republică; or, Ialta a fost, în realitate, o conferință între niște aliați aflați încă în război, aliați preocupați de reorganizarea Europei eliberate la Vest de anglo-saxoni și în partea ei centrală și de Est de trupele sovietice. Mai mult, cum, în februarie 1945,

În Asia războiul era departe de a se fi terminat, la Ialta are loc o conferință despre continuarea războiului. Președinte al celei de-a V-a Republici, de Gaulle înțelege să se prezinte ca purtător de cuvânt al erei post-Ialta, deschizând calea călătoriilor în Est, în URSS, încă din 1966, apoi în Polonia în 1967, iar în România în mai 1968, în plină criză franceză. Aceste călătorii în Est sunt efectuate pe fondul denunțării războiului din Vietnam dus atunci de președintele Johnson, hărțuit, ca și succesorul său republican, Nixon, de violente manifestații liberale și studențești. În acest climat am trăit eu la liceul public din Neuilly-sur-Seine, liceul Saint James, unde câțiva elevi băteau cu furculițele și cuțitele în masa de pal melaminat în ritmul sloganului: „Fascismul nu va învinge”. A fost firesc deci ca prima mea călătorie de studentă să fi fost în URSS, cu trenul de la Paris la Moscova trecând prin Varșovia, urmată de deplasări cu trenul spre Leningrad și Kiev, a fost firesc să fiu sedusă de forța naturii în timp ce străbăteam întinderile de șes ale Ucrainei, de dimensiunile colosale la Moscova, ca și de acel amestec de putere istorică și memorie revoluționară, la Leningrad, unde am fost invitați să mergem să vedem crucișătorul Aurora. Îmbinând și împletind cultura literară cu lecturile noastre din marile romane rusești, cu propaganda sovietică pe teren în numele tineretului și al păcii, cu anti-americanismul accentuat în Franța, eram foarte tineri studenți sau elevi din clasele terminale de liceu, încântați și entuziasmați.

Un public bun pentru corurile Armatei Roșii.

Cazul românesc: produs al propagandelor încrucișate

Întrebarea pe care la vremea respectivă nu mi-am pus-o și care a venit mult mai târziu a fost legată de opțiunea mea pentru studiile românești, la Școala de Limbi Orientale, concomitent cu învățarea limbii ruse și cu studiile de istorie la Sorbona. Cursurile de limba română se țineau pe strada Lille, într-o frumoasă vilă pe care Institutul o deține, cu salon de primire aurit și cu pereții ornați cu motive turcești, mici săli

de clasă supraîncălzite, cumva intime, o bibliotecă de vis, miros de lemn vechi și sertărașe care conțineau fișe pe carton, uzate, secrete fermecate. Limba rusă se învăța în localul care a devenit, ulterior, Universitatea Dauphine, cu amfiteatre mari și numeroși studenți: clădirea a fost înainte sediul reprezentanței NATO la Paris, recuperat după retragerea prezenței militare americane din Franța, în 1966, la cererea lui de Gaulle. Atunci, o scrisoare adresată de către de Gaulle lui Johnson îl informa pe acesta în legătură cu decizia de a retrage Franța din structurile militare integrate în NATO. Franța rămânea, cu toate acestea, un membru loial al Alianței Nord-Atlantice. Reconversie simbolică a clădirilor Universității Dauphine, care zumzăia de voci vorbind rusește.

Opiunea de a învăța rusa mi se părea că se impune de la sine, dar învățarea românei este fără îndoială legată de imaginea pe care ne-o făceam atunci în Franța despre această țară.

O țară de limbă latină?

Limba română, de structură latină fiind, comportă numeroase elemente de vocabular slav, or ea se pretindea în anii 1960 în totalitate latină, rusificarea, slavizarea impusă începând din 1948 și până la sfârșitul anilor 1950 fiind abandonată. Întoarcere deci la originile latine ale unei țări care aspira la un fel de disidență față de Moscova. Astfel, de exemplu, lingvistul român Al. Rosetti, adaptându-se la mersul vremurilor, publică în 1950 o istorie a limbii române, intitulată *Influența limbilor slave meridionale asupra limbii române*. În 1964, an în care Gheorghiu-Dej, aflat în fruntea partidului comunist român din 1945, declară că fiecare partid are dreptul de a-și alege singur calea construirii socialismului, Rosetti revine la latinitate cu *Istoria limbii române. I. Limba latină*. Atașatul nostru militar în România descrie primăvara anului 1964 ca pe un moment fericit: românii își imaginează că-i dau cu tifla lui Hrușciiov, iar partidul trecea cu vederea îndrăzneala oamenilor de la țară de a serba ziua de Paște.

O țară care conserva farmecul păstrării tradițiilor rurale și a folclorului, în timp ce evolua energic spre modernizare și industrializare. Este suficient să parcurgem tăieturile din presă care însoțesc călătoria lui de Gaulle în mai 1968, pentru a observa extraordinarul montaj în duo pe care oficialii francezi l-au construit, la unison cu conducerea politică românească. Trimisul special al ziarului *Le Monde*, Michel Tatu, scrie în 19 mai că „pretutindeni, generalul era întâmpinat de bărbați și femei de la țară îmbrăcați în costum național, care-l omagiau prin cântece și dansuri populare. Pășea pe covoare parfumate de flori și ramuri de brad, gusta din pâinea și sarea lor, producătorii locali îi ofereau daruri din producția proprie”. România se deschidea, de la sfârșitul anilor 1950, stabilind legături comerciale cu Occidentul. Francezii considerau că nu trebuie să se lase întrecuți de germani și de englezi. La Craiova, oraș industrial învins azi de sărăcie, în ziua de 14 mai 1968, de Gaulle se bucură de avântul luat de colaborarea dintre francezi și români: „Constatăm plini de satisfacție că de-a lungul ultimilor ani, schimburile economice între Franța și România au crescut și s-au diversificat considerabil, că prevederile acordului comercial pe termen lung încheiat în 1965 au fost realizate. În ce privește cooperarea în domeniul producției de automobile, acordul încheiat cu întreprinderile Renault pentru construirea uzinei situate în apropierea orașului Pitești, și care a început să producă în cursul acestui an, stă mărturie elocventă pentru acest proces pozitiv.” Guvernul României și cel al Franței au regăsit, în anii 1960, momentele-far ale vechilor relații dintre ele, mișcarea romantică de la 1848, sprijinul acordat de Napoleon al III-lea principatelor române ale Moldovei și Țării Românești, solidaritatea în timpul Primului Război Mondial, ajutorul Franței către „sora ei latină mai mică” în 1919 împotriva amenințării bolșevice, omagiul adus Bucureștiului de către scriitorul Paul Morand, care a fost, pentru scurtă vreme, ambasador al Franței în România, în timpul regimului de la Vichy. S-au revărsat în anii 1960 valuri întregi de stereotipii,

imagini îngroșate și fragmentare, transformând această țară într-un fel de insuliță latină plină de căldură în ciuda apartenenței sale la blocul sovietic și la Pactul de la Varșovia, de care comuniștii români au rămas atașați, deși îl critică uneori în numele priorității acordate interesului lor național. În nici un moment, între 1955, data înființării Pactului de la Varșovia, până la autodizolvarea sa, în 1991, România nu a cerut să iasă din alianță pentru a obține un statut de neutralitate. Spre deosebire de unguri, care, la sfârșitul lui octombrie 1956, au plătit scump la Budapesta cererea lor de neutralitate. Nicolae Ceaușescu, dimpotrivă, înțelegând natura alianței, de garant al securității blocului reunit în jurul leninismului, cerea Moscovei, în timpul întrunirilor membrilor săi în primele zile ale lui decembrie 1989, întărirea acesteia! Ceaușescu îi dădea lui Gorbaciov lecții, cerându-i să nu lichideze moștenirea lui Stalin și sfătuindu-l să citească lucrarea *Ce-i de făcut?* a lui Lenin.

De unde vine deci această opțiune pentru România? Au fost mai întâi cultura mea clasică, studiile de latină și de greacă, cunoașterea istoriei Imperiului Roman, de la epoca lui Traian, cuceritor al teritoriului danubian care devenea provincia romană Dacia; cultura mea literară a romanticilor de la 1848, când asistăm la întâlnirea la Paris a exilaților anti-despotismului, ruși, polonezi, italieni, români; studiile mele asupra Primului Război Mondial, în vremea căruia un general francez, Berthelot, este trimis să ajute armata română să intre în război alături de Antanta (Franța, Anglia, Rusia), în august 1916; cursurile de geografie în amfiteatrul Martonne de la Institutul de Geografie, numit astfel în amintirea profesorului de Martonne, care a predat regulat geografia la Universitatea din Cluj la începutul anilor 1920... De Martonne lupta pentru „românizarea” Universității din Cluj, care fusese o universitate maghiară înainte de alipirea Transilvaniei la vechiul regat al României, în 1918. El susținuse cauza națională a României la Quai d’Orsay, în dezbaterile Congresului de la Versailles din 1919, congres care trebuia să impună o nouă ordine europeană, odată cu

înfrângerea maghiară și victoria românească. Totul mă împingea ca spre un cocon cultural familiar, să merg să încerc să cunosc această țară, comunistă, desigur, dar atât de diferită.

M-am trezit însă foarte repede plictisită de toate montajele aranjate de unii care țineau morțiș să mă facă să cred într-o poveste despre indestructibila, eterna prietenie franco-română, ca într-un fel de teleologie a prieteniei. Reiau firul, pentru a-l rupe din nou, ca să-mi dau seama că:

– anumiți lingviști, teoreticieni ai latinității limbii române, se convertiseră în apologeți ai slavismului aceleiași limbi pentru a reveni la fundamentele ei latine în anii 1960. Este adevărat că, pentru a se conforma directivelor emanând de la șeful statului român, Ceaușescu, care decide, la începutul anilor 1980, să împingă originile și rădăcinile statalității românești mult înainte de Imperiul Roman, ceea ce trebuie să figureze acum în prim-plan este substratul dacic și tracic autohton al limbii. Pentru a construi această ipoteză convertită în adevăr științific cert, sunt comparate româna și albaneza, iar studenții au de memorat 70 de cuvinte care atestă substratul identitar balcanic, antediluvian al României. Un consilier cultural al Ambasadei Române de la Paris îmi oferă, pentru Biblioteca Institutului de Limbi Orientale, manualul de referință consacrat etnogenezei românilor. Ulterior, consilierul respectiv va fi trimis înapoi în România: se pare că funcțiile lui depășiseră domeniul culturii, DST-ul alertându-mă printr-un telefon că „individul este periculos”;

– pentru a constata că studenții romantici, veniți din Moldova și Țara Românească în Parisul care se pregătea pentru revoluția de la 1848, erau mai puțin vizibili decât militanții pentru cauza eliberării popoarelor și naționalităților din alte spații: anume italieni, ruși și, mai ales, polonezi. Vedetele intelectuale franceze sunt, la Collège de France, Michelet și Edgar Quinet și, alături de ei, foarte carismaticul Mickiewicz. Cuplul celebru este cel al lui Chopin și George Sand. Cât despre tinerii de familie bună veniți din provinciile danubiene, ei erau